

**ЄВРЕЇ НА СТОРІНКАХ
АКТОВИХ КНИГ ГРОДСЬКИХ СУДІВ У 1717 РОЦІ
(З приводу книги: *Materialy źródłowe do dziejów Żydów w księgach
grodzkich lubelskich z doby panowania Augusta II Sasa, 1697–1733 /
Opracował Henryk Gmiterek; z przedmową Adama Tellera. Lublin:
Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001 [Judaica
Lublinensia. Vol. I]. 497 s.)***

Функціонування єврейських громад на українських землях в XV–XVIII ст. належить до числа маловивчених питань пізньосередньовічної та ранньомодерної історії України. Попри те, що українські дослідники визнають роль євреїв у житті українських міст і сіл, загалом єврейські спільноти залишаються поза їхньою увагою. Це й не дивно: сучасна українська історіографія віддає перевагу суто “українським” сюжетам в історії України, для яких характерні суб’єктивні – традиційно негативні – оцінки євреїв¹. Останні автоматично відтворюються сучасними істориками як квазіоб’єктивна даність тогочасного життя українських земель².

Крім цієї суб’єктивної (світоглядної) причини, занедбаність єврейської проблематики в українській історіографії пояснюється й об’єктивними факторами – у першу чергу станом джерельної бази. До нашого часу не дійшло документальних комплексів єврейських громад, тож збережену інформацію про діяльність їх предстаників слід шукати серед матеріалів, що відклалися внаслідок функціонування різного роду державних, придворних, міських, господарських і церковних установ та інституцій. Насамперед це акти міст на магдебурзькому праві, майнова документація магнатських маєтків та актові книги канцелярій гродських судів. Складність роботи з цими джерелами полягає в їх значному обсязі, а пошук у них інформації стосовно того чи іншого питання вимагає від дослідника неабияких зусиль і часу.

У цьому відношенні заслуговує на увагу досвід польської історіографії в опрацюванні актових книг під кутом зору наявності в них матеріалів до історії євреїв та їх публікації у вигляді регест. Цей досвід вже є чималим³, а поява

¹ Див., наприклад, згадки про кривди, заподіяні євреями українським козакам і селянам-підданам напередодні 1648 року (Літопис Самовидця / Видання підготував Я. І. Дзира. Київ, 1971. С. 45–47), чи про “невдячність” львівських євреїв (Зубрицький Д. Хроніка міста Львова / Переклад з польської мови І. Сварника; науковий коментар М. Капраля. Львів, 2002 [Львівські історичні пам’ятки. Т. III]. С. 375).

² Пор., наприклад, згадки про євреїв-орендарів у *Літописі Самовидця* і в монографії Валерія Смоля та Валерія Степанкова (Літопис Самовидця. С. 46–47; Смолий В. А., Степанков В. С. Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет. Київ, 1995. С. 74).

³ Див.: Regesty dokumentów i ekscerpty z Metryki Koronnej do historii Żydów w Polsce (1697–1795). Wrocław, 1984. Т. I: Czasy saskie (1697–1763); 1988. Т. II: Rządy Stanisława Augusta (1764–1794); *Materialy źródłowe do dziejów Żydów w księgach grodzkich dawnego województwa krakowskiego z lat 1674–1696*. Kraków, 1995. Т. I: Lata 1674–1683.

книги, назва якої подана у заголовку рецензії, стала початком нового серійного видання⁴.

Книга, що з'явилась у 2001 р. внаслідок співпраці між люблінським Університетом Марії Кюрі-Склодовської та Центральним архівом історії Єврейського народу в Єрусалимі, розпочинається зі вступного слова директора останнього Гадасса Ассоліна, в якому коротко окреслено напрями роботи над юдаїкою в польських архівних зібраннях. У вступі упорядника тому професора люблінського університету Генрика Гмітерка та передмові, написаній професором Університету в Хайфі Адамом Теллером, у загальних рисах охарактеризовано, відповідно, вписи в люблінські гродські книги стосовно євреїв та життя й діяльність останніх у світлі цих вписів.

Основну частину видання складають регести вписів в актові книги Люблінського гродського суду за правління в Речі Посполитій короля Августа II Саксонського (від 3 жовтня 1697 р. до 23 грудня 1733 р.). Їх укладення стало результатом – тут можна погодитися з автором вступу – “бенедиктинської” праці упорядника. Усього йому вдалося відшукати в люблінських гродських книгах 2 302 записи, що так чи інакше стосуються єврейського населення, громад, інституцій чи окремих осіб. За цей період кількість записів на рік коливається від 16 (у 1716 р.) до 98 (у 1698 р.), у середньому ж на один рік припадає 62,3 вписи [S. 13–14]. Упорядником були опрацьовані всі 140 актових книг за цей період (загальний обсяг – близько 81 тисячі аркушів), у тому числі реляційні, записові, декретові та повноважень, а також деякі інші книги (каптурова, екстрактів тощо) [S. 12, 402].

У виданні регести розміщено в хронологічному порядку. Кожна з них включає в себе порядковий номер, дату впису, інформацію про зміст запису (вказуються сторони, характер запису, обставини й зміст самої справи)*, його мову, архівну легенду (книга, її номер і аркуші), примітку (відомості про інші документи у цій справі, оригінальні підписи євреїв на івриті та коментарі упорядника). Для прикладу наведемо зміст двох регест (№ 6 і 13) з кінця 1697 р. [S. 35–37]:

24 X 1697

6. Облята листа луцького єпископа Францішка Пражмовського, адресованого старшим люблінської синагоги й виданого у Варшаві 7 жовтня 1697 р., в якому

⁴ На сьогодні вже вийшли друком: *Materiały źródłowe do dziejów Żydów w księgach grodzkich lubelskich z doby panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego i Jana III Sobieskiego, 1669–1697 / Opracował Henryk Gmiterek. Lublin, 2003. 482 s.; Materiały źródłowe do dziejów Żydów w księgach grodzkich lubelskich z doby panowania Władysława IV i Jana Kazimierza Wazów, 1633–1669 / Opracował Henryk Gmiterek. Lublin, 2006. 256 s.*

* Певним недоліком регест є їх неуніфікованість у викладі змісту справи, що можна побачити на прикладі наведених регест № 6 і 13. Хоча характер впису в обох випадках явно був однаковим – облята листа, але регести різняться між собою: “облята листа певної особи” і “певна особа облята лист”. Виникає запитання, чи ця різниця зумовлена якимись обставинами впису?

відсотки від записаної на люблінському кагалі суми наказує передавати в Олику в руки ксьондза Марціна Яна Маркушовського, київського кантора, декана й пробоша в Олиці.

мова латинська

CLRMO 167, k. 637v–638; 169, k. 527

27 XI 1697

13. Львівський купець Артур Форбесс облятує свій лист до мешканця Любліна Арчібальда Геллона, писаний в Ярославі 7 листопада 1697 р., в якому інформує адресата, що люблінський єврей Юзеф Аронович закупив у нього “сорок соболів” за 1 тисячу битих талерів, заплативши 50 талерів завдатку і давши у заставу хутро вартістю наступних 50 талерів. Товар буде прибувати до Любліна чотирма партіями, за які Аронович повинен кожного разу платити. Застерігає Геллона перед можливим обманом.

мова польська

CLRMO 169, k. 611–611v

Як бачимо, справи, про які йдеться в обох регестах, мають опосередковане відношення до історії українських земель, і це не дивно. До канцелярії Люблінського гродського суду з метою вписання документів і зізнань зверталися не тільки мешканці Любліна й Люблінського воєводства, а й приїжджі (як євреї, так і шляхта, міщани, духовенство) з інших регіонів Речі Посполитої, котрі прибували на сесію Коронного трибуналу або люблінські ярмарки [S. 11]. Загалом близько 300 регест стосується євреїв з-поза меж Люблінщини [S. 16], серед українських воєводств – переважно з теренів Руського і Белзького воєводств. Зокрема, прикладом активності українських євреїв може бути низка справ, в яких однією зі сторін виступають єврейські сеньйори Руського воєводства (регести № 1346, 1489, 1581, 1619, 1767).

Слід віддати належне упорядникові: зміст регест є настільки докладним, що їх можна використовувати не тільки для пошуку необхідної “єврейської” (і не тільки) інформації в люблінських актових книгах*, а й проводити на цій основі дослідження та робити попередні висновки (як це в загальних рисах зробив А. Теллер). Спробуємо розглянути регести за більш вузький, обраний цілком умовно хронологічний відрізок, – 1717 рік.

Усього за 1717 рік в актові книги Люблінського гродського суду внесено 91 запис** (№ 1159–1249)***, в яких євреї виступають однією зі сторін або просто згадуються (див. *таблицю*). Навіть побіжний аналіз цих записів дозволяє говорити про певні тенденції в діяльності євреїв:

---

* Пошук інформації серед регест полегшують вміщені в кінці видання іменний, географічний та предметний покажчики. Проте слід зауважити, що вони не завжди охоплюють усі згадки. Наприклад, у географічному покажчику бракує згадок про Варшаву (для регести № 6), Львів (1168, 2095), Рівне (1195), Сандомир (35, 44) тощо.

** У вступі помилково вказано, що в 1717 р. внесено 90 записів [S. 13, tablica].

*** У тому числі 59 вписів – у книги реляцій, маніфестацій і облят (1159, 1160, 1161, 1164, 1165, 1166, 1167, 1168, 1171, 1172, 1177, 1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190, 1192,

1. Активність євреїв носила сезонний характер, і її пік припадав на весну, початок літа та кінець осені. Так, хронологія записів є наступною: 4 були здійснені в січні, 5 – у лютому, 13 – у березні, 8 – у квітні, 9 – у травні, 13 – у червні, 14 – у липні, 3 – у серпні, 4 – у вересні, 7 – у жовтні, 7 – у листопаді, 4 – у грудні. Очевидно, що у випадку Любліна це було пов'язано з роботою Коронного трибуналу (його люблінські сесії відбувалися весною–літом), а також з функціонуванням місцевих ярмарків і торгів.

2. Типологія вписів свідчить, що євреї та їх опоненти використовували канцелярію гродського суду в першу чергу як адміністративну установу для здійснення тих чи інших правових чинностей (серед записів домінують різного роду зізнання – реляції, маніфестації, протестації). У меншій мірі гродський суд виступав як судова інстанція (декрети складають менше п'ятої частини вписів) чи нотаріат (незначною є частка засвідчень – облят, роборацій тощо). Загалом, за формальною ознакою вписи за 1717 рік можна поділити на 21 реляцію (1161, 1164, 1171, 1172, 1177, 1180, 1181, 1182, 1187, 1192, 1196, 1197, 1199, 1200, 1211, 1215, 1221, 1227, 1232, 1233, 1238), 19 декретів (1169, 1170, 1173, 1174, 1175, 1176, 1178, 1198, 1207, 1208, 1217, 1218, 1222, 1229, 1230, 1240, 1246, 1248, 1249), 14 протестацій (1159, 1160, 1168, 1189, 1204, 1210, 1216, 1219, 1220, 1226, 1235, 1236, 1242, 1244), 13 маніфестацій (1167, 1179, 1186, 1188, 1202, 1203, 1209, 1223, 1225, 1228, 1234, 1237, 1239), 8 облят (1165, 1166, 1183, 1195, 1201, 1231, 1243, 1247), 6 роборацій (1162, 1191, 1193, 1205, 1224, 1241), 3 пленіпотенції (1206, 1213, 1214), 2 зізнання (1163, 1245), 1 асигнацію (1194), 1 позов (1185), 1 презентацію (1190), 1 цесію (1212), ще про один впис (1184) бракує інформації.

3. За змістом чи обставинами, які спричинилися до їх появи, серед “єврейських” записів у люблінських гродських книгах за 1717 р. можна виділити: 27 записів, що стосуються кредитних справ (1162, 1165, 1172, 1181, 1186, 1187, 1188, 1191, 1193, 1195, 1196, 1197, 1198, 1200, 1201, 1205, 1208, 1217, 1218, 1222, 1224, 1225, 1239, 1241, 1243, 1245, 1249), 21 – кримінальних (1168, 1173, 1178, 1202, 1203, 1204, 1210, 1211, 1215, 1216, 1220, 1221, 1230, 1235, 1236, 1244, 1246, 1159, 1160, 1164, 1189), 17 – судових (1170, 1174, 1175, 1176, 1177, 1179, 1206, 1207, 1209, 1213, 1214, 1227, 1228, 1229, 1237, 1240, 1248), 16 – майнових (1161, 1163, 1167, 1169, 1180, 1182, 1185, 1190, 1192, 1199, 1212, 1219, 1231, 1232, 1233, 1247), 8 – податкових (1166, 1171, 1183, 1194, 1223, 1226,

1194, 1195, 1196, 1197, 1199, 1200, 1201, 1202, 1203, 1204, 1209, 1210, 1211, 1215, 1216, 1219, 1220, 1221, 1223, 1225, 1226, 1227, 1228, 1231, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238, 1239, 1242, 1243, 1244, 1247), 20 – у книги декретів (1169, 1170, 1173, 1174, 1175, 1176, 1178, 1184, 1198, 1207, 1208, 1217, 1218, 1222, 1229, 1230, 1240, 1246, 1248, 1249), 9 – у книги записів (1162, 1163, 1191, 1193, 1205, 1212, 1224, 1241, 1245), 3 – у книги пленіпотенцій (1206, 1213, 1214). З 91 записа п'ять писані лише польською мовою (1166, 1183, 1194, 1195, 1243), ще п'ять – польською і латинською мовами (1191, 1193, 1238, 1241, 1247), решта є повністю латиномовними. У 24 вписах містяться оригінальні підписи євреїв на івриті (1191, 1193, 1241, 1159, 1160, 1162, 1163, 1179, 1188, 1205, 1206, 1212, 1213, 1214, 1216, 1219, 1224, 1226, 1228, 1235, 1237, 1244, 1245, 1243).

Таблиця

**Регести вписів в актові книги Люблінського гродського суду за 1717 рік,
в яких (вписах) виступають однією зі сторін або згадуються євреї**

Номер регести	Дата впису	Перша сторона	Друга сторона	Зміст справи
1	2	3	4	5
1159	19.01.	Шимон Сьвонтніцький, адміністратор маєтків тлумацького старости Єжи Потоцького, Томаш Загурський і люблінський єврей Вольф Копель, фактор Є. Потоцького	поручник Радзімінський і товариш Казімеж Висоцький хоругви спішського старости	напад на 1-у сторону, пограбування і побиття
1160	22.01.	люблінський хірург, єврей Абрагам Сагрович	єврей Марек та інші євреї-волоцюги	продаж 1-й стороні фальшивих золотих прикрас на 2000 зл.
1161	26.01.	Антоні Скарбек Кельчевський, люблінський підстароста і гродський суддя	люблінський єврей Яскель, орендар прибутків підстарости	накладення арешту на рухоме майно померлої 2-ї сторони
1162	27.01.	ксьондз Станіслав Вісьньовський, бихавський пробош	шляхтич Анджей Хобжинський і сеньйори бихавської синагоги Мосек Беркович і Шимон Беркович	контракт про позику 500 зл. синагогою
1163	3.02.	лавник люблінської синагоги Марек Пейсакович	сеньйори люблінської синагоги Абель Ізраєльович і Юзеф Аронович	апробація розрахунку 1-ї сторони з суми 15,6 тис. зл. за контрактом з цехом різників
1164	3.02.	Анджей Ольшевський, парчевський декан, пробош в Біскупіцах	Абрагам Юдкевич (з дружиною), державця бровару в селі Файславиці (власність Казімежа Бельського, в оренді єврея Шимона Бєняшевича)	арешт 2-ї сторони за образу і побиття біскупіцького вікарія Здебського
1165	4.02.	Міхал Антоні Камінський, люблінський каноник, пробош в Ланьцухові	люблінська синагога (єврей Марек Школьник)	екзекуція декрету гродського уряду в справі про повернення 2-ю стороною позичених грошей та відсотків з них
1166	8.02.	–	–	тарифа генерального поголового з євреїв Люблінського воєводства
1167	19.02.	Вікторина Гоздзька, коритніцька старостина, дідичка села Ченстоборовиці	Анджей Галакевич, ченстоборовицький пробош	накладення 2-ю стороною незаконних повинностей на єврея, ченстоборовицького орендаря

1	2	3	4	5
1168	4.03.	Алоїзія Ваповська, посесорка села Бжезіце	рабін, сеньйори і єврейська громада міста Пяски	незаконний арешт за звинуваченням 2-ї сторони єврея Бецала, пропінатора в Бжезіцах
1169	6.03.	люблінський гродський бургграф Ян Вольський і лавник люблінського Підзамча Якуб Бохенський	люблінський єврей Вульф Калманович	рішення гродського суду в справі про повернення 2-ю стороною боргів, забезпечених на кам'яниці на Підзамчу
1170	8.03.	люблінський купець Казімеж Гермсон	єврей Айзик Кадушевич	рішення гродського суду про відкладення справи до звільнення з карцеру і особистого представлення перед судом 2-ї сторони
1171	8.03.	єврей Саломон Шмул, королівський слуга, державця маєтку Обори	старші єврейської синагоги	позов у справі незаконного стягнення 2-ю стороною податків
1172	10.03.	цеханувський війський Кшиштоф Францішек Венгленський	єврей Пінквас, Вігдор, Борух Айзик, Іцько, Левко, старші синагоги в Красьніку	позов в справі невиплати 2-ю стороною відсотків із записаної на синагозі суми 2000 зл.
1173	11.03.	люблінський купець Казімеж Гермсон	міщани Ян Прейс, Даніель Лінк і єврей Айзик Кадушевич	рішення старостинського суду в справі про напад на магазин і крадіжку товарів та грошей 2-ю стороною
1174	13.03.	цех пивоварів на Підзамчу (старший Ян Крайовський і молодший Якуб Богданович цехмістри)	12 люблінських євреїв	рішення старостинського суду про відкладення справи для ознайомлення з документами 1-ї сторони
1175	13.03.	міщанин Ян Отовський	люблінський єврей Шимон Перцович	рішення старостинського суду про припинення справи проти 2-ї сторони через брак доказів
1176	13.03.	шляхтич Антоні Ласоцький	люблінський єврей Давид, різник	рішення старостинського суду про припинення справи проти 2-ї сторони через брак доказів
1177	17.03.	шляхтич Ремігіан Влодек	шляхтич Марцеліан Незабітовський	позов у справі незаконного арешту 2-ю стороною біглого орендаря корчми єврея Якуба Мошковича і теперішнього орендаря Зеліка

1	2	3	4	5
1178	18.03.	люблінські купці Казімеж і Фридерик Гермсони	люблінські євреї Левек Школьник та Ізраель Абрамович	рішення старостинського суду про звільнення 2-ї сторони від звинувачень у крадіжці, тільки у скупці краденого
1179	22.03.	люблінський передміський єврей Ізраель Абрагамович	люблінські купці Казімеж і Фридерик Гермсони та люблінський передміський єврей Левек Школьник, золотар	виплата 1-ю стороною згідно з рішенням суду грошей і штрафу за куплене крадене
1180	23.03.	люблінський єврей Вольф Калманович	люблінський швець Казімеж Фрелович	арешт на суму, заборговану 2-ю стороною
1181	06.04.	шляхтичі Станіслав, Францішка, Зофія, Барбара Джевіцькі	старші люблінської синагоги	позов в справі невиконання 2-ю стороною відсотків із записаної на синагозі суми
1182	10.04.	люблінський городський суддя й підстароста Антоні Скарбек Кельчевський	волинська каштелянова Зофія Ліневська, посесорка добр Бохотніца	позов у справі підтримки 2-ю стороною бохотницького орендаря Пінкваса Юзвовича, який не допускав до оренди бровару в селі Стжижевіце інших євреїв
1183	12.04.	–	–	реєстр шкод, завданих хоругвами в 1716 і 1717 рр. мешканцям Красьніки, у тому числі й євреям
1184	15.04.	люблінський єврей Левек Докторович	люблінський єврей Шимон Юзефович	[брак даних]
1185	16.04.	люблінський єврей Левек Докторович	сеньйор люблінської синагоги Шимон Юзефович	позов у справі порушення 2-ю стороною боргового контракту, згідно з яким 1-а сторона на рік звільнялась від сплат на синагогу
1186	19.04.	Вільгельм, чернець люблінського монастиря кармелітів	люблінський єврей Ефраїм Аронович	готовність 1-ї сторони від дня Св. Франциска виплатити позичену в 2-ї сторони суму 1700 зл.
1187	21.04.	шляхтянка Зофія Каменська та її син Мацей Бурбінський	старші люблінської синагоги Слома Сендик, Абель, Шимон, Зелік	позов в справі невиконання 2-ю стороною відсотків від суми 6 тис. зл. та її повернення

1	2	3	4	5
1188	22.04.	люблінський єврей Ефраїм Аронович	Вільгельм, чернець люблінського монастиря кармелітів	готовність 1-ї сторони отримати позичену 2-ю стороною суму 1700 зл. та повернути заставу за умови виплати відсотків
1189	04.05.	шляхтич Юзеф Западло Собещанський, адміністратор добр вольбромської старостини Теофіли Пісарської	шляхтич Єжи Вінярський і його помічники	замішання під час ярмарку в Бихаві, образа і напад на 1-у сторону й невиплата євреям грошей за куплені товари та інше
1190	07.05.	шляхтич Станіслав Лепковський	люблінський бургграф Ян Валіцький і публічний торговець кіньми єврей Шимха Шмуйлович	оцінка 2-ю стороною вартості двох коней, представлених 1-ю стороною гродському урядові
1191	10.05.	сеньйори синагоги в Курові Марек Міхалович і Юзеф Якубович (від імені інших старших)	Станіслав Лісецький, плебан в Ярошині	борговий контракт про позичку 1-ю стороною від 2-ї сторони суми 1750 зл. на виплату податків
1192	11.05.	люблінський єврей, хірург Абрам Сахарович	спадкоємці люблінського міщанина Дзюбінського, також люблінський монастир кармелітів, цеханувський підкоморич Станіслав Красінський	арешт за вимогою 1-ї сторони на кам'яницю в Любліні, на якій було заставлено 1 тис. зл.
1193	12.05.	Адам Стоковський, генеральний прокуратор єзуїтської провінції	сеньйори синагоги в Ленчній Вольф Іцкович, Хаїм Рубінович, Шахно Мошкович	борговий контракт про сплату 2-ю стороною люблінським єзуїтам позички в сумі 7 тис. зл. і відсотків
1194	12.05.	люблінські земські старші єврей Вігдор з Красьніка, Берек з Бихави і Юзеф Александрович	–	сплата податків євреями-орендарями з Парчевського староства
1195	13.05.	–	–	реєстр квітів покійного шляхтича Станіслава Божимовського, у тому числі контракти й карти з євреями
1196	31.05.	житомирський стольник Міхал Пінінський	старші люблінської синагоги Мошек Якубович, Зелік Абрамович і Юзеф Аронович	позов в справі невиплати 2-ю стороною записаної на синагозі суми 3 тис. зл. і відсотків від неї
1197	31.05.	шляхтичі Міхал, Ян, Маріанна, Тереза і Саломея Оссовські	старші люблінської синагоги Мошек Якубович, Абрагам Ізраєлович, Зелік Абрамович і Юзеф Аронович Платек	позов в справі невиплати 2-ю стороною суми 4 тис. зл. згідно боргового запису

1	2	3	4	5
1198	03.06.	шляхтичі Міхал, Ян, Маріанна, Тереза і Саломея Оссовські	люблінський сеньйор Шимон Юзефович (від імені люблінської і бихавської синагог)	рішення старостинського суду в справі про сплату 2-ю стороною суми 4 тис. зл., позиченої люблінським кагалом, та відсотків від неї
1199	04.06.	шляхтичі Міхал, Ян, Маріанна, Тереза і Саломея Оссовські	люблінський єврей, сеньйор синагоги Юзеф Аронович Платек	позов у справі повернення 2-ю стороною заборгованості за лисячі шкури згідно боргового запису
1200	04.06.	шляхтичі Міхал, Ян, Маріанна, Тереза і Саломея Оссовські	люблінський єврей, сеньйор синагоги Юзеф Аронович Платек	позов у справі заборгованих 2-ю стороною сум по 100 талерів та відсотків від них
1201	12.06.	сеньйор люблінської синагоги Шимон	львівський підчаший і гродський писар Александер Венявський	акт екзекуції в справі заборгованих люблінською синагогою 17 тис. зл., права на які 2-й стороні передав люблінський єврей Арон Москович
1202	12.06.	шляхтич Марцеліан Незабітовський	шляхтич Ремігіан Влодек	напад 2-ї сторони на бровар 1-ї сторони і побиття його орендаря єврея Зеліка
1203	14.06.	шляхтич Пйотр Варш Міховський, дідич маєтку Цьотча	осьвенцімський староста Адам і Констанція Любовецькі, дідичі маєтку Рудно	здійснення 2-ю стороною гвалту над єврейкою, вдовою орендаря в Рудно і нині орендаркою в Цьотчі
1204	14.06.	шляхтич Станіслав Тжцінський, син Францішка і Катажини з Сосновських	шляхтич Стефан Роман	напад 2-ї сторони на бровар батьків 1-ї сторони, пограбування і побиття його орендаря єврея Шмула
1205	23.06.	Мендель, Ефраїм і Ізраель Ароновичі, сини покійного люблінського сеньйора Арона Мошковича Опатовського	сеньйори люблінської синагоги	поквитування з боргів люблінської синагоги, видане 1-ю стороною для 2-ї сторони
1206	23.06.	доктор медицини Йонаш Шмулович, сеньйор синагоги в Курові	шляхтичі Францішек Адамовський, холмський гродський регент Анжей Знамеровський, люблінський гродський регент Войцех Ольшанський, Марцін Янковський, Якуб Ярмушевич	призначення 1-ю стороною 2-ї сторони генеральними пленіпотентами в своїх судових справах терміном на три роки

1	2	3	4	5
1207	26.06.	дрогичинський мечник Антоні Лещинський	люблінська синагога (Абрам Ізраєлович)	декрет старостинського суду про формальну невідповідність справи та відкладення її до іншого розгляду
1208	28.06.	дрогичинський мечник Антоні Лещинський	сеньйор Шимон Юзович (від люблінської синагоги) і Ефраїм Аронович (від братів Ароновичів)	декрет старостинського суду щодо сплати 1-ї стороні грошей, позичених покійним єврейським старшим Ароном Іцковичем на потреби синагоги
1209	30.06.	дрогичинський мечник Антоні Лещинський	старші люблінської синагоги Абрагам, Шимон, Зелік і Фабіаш та брати Фроїм й Ізраєль Ароновичі	невиконання 2-ю стороною присяги згідно з декретом суду та оголошення на неї баніції
1210	30.06.	шляхтич Станіслав Залеський, плєніпотент подружжя буського ловчого Міхала й Цецилії Фредро, діди́ча маєтку Велополе	парнавський хорунжий Якуб Роевський	незаконне утримання в карцері 2-ю стороною єврея Мошка Марковича зі Жмі́града, орендаря у Вело́полі
1211	03.07.	подружжя буського ловчого Міхала і Цецилії Фредро та їх доньки Юліанна й Анна	парнавський хорунжий Якуб Роевський	позов у справі погроз 2-ї стороні про захоплення єврея Мошка Марковича, орендаря у Вело́полі, маєтку 1-ї стороні
1212	05.07.	єврей Літман Єленович	дуніновський староста Стефан Морштин	передача 1-ю стороною 2-й стороні своїх фінансових прав, набутих за декретами Краківського гродського суду
1213	05.07.	сеньйори синагоги в Мєндзижечу Йовель Якубович і Рафал Мошкович	шляхтичі – опочинський гродський писар Ян Добжецький, Францішек Адамовський, Єжи Мороховський, хєнцінський гродський регент Андже́й Тимінський, Міхал Богушевський, Міхал Прейс, Павел Подковський, Єжи Кралєвський	призначення 1-ю стороною 2-ї стороні генеральними плєніпотентами єврейської громади Мєндзижєча в судових справах терміном на три роки

1	2	3	4	5
1214	07.07.	Анкель Аронович, єврей з Дзікова, також його брат Лейба Аронович	шляхтичі – холмський війський Антоні Завадзький, холмський гродський регент Анджей Знамеровський, Антоні Ліппі, Францішек Павловський, інстигатор коронного трибуналу Антоні Журавка	призначення 1-ю стороною 2-ї сторони генеральними пленіпотентами в своїх судових справах терміном на три роки
1215	07.07.	брацлавський стольник Марціан Лешук	єврей Ершко, мешканець міста Баранова	арешт 2-ї сторони у зв'язку з купівлею нею крадених у 1-ї сторони речей
1216	08.07.	Юзеф і Хаїм Ксендровичі	єврей Юзеф, фактор	фальшування 2-ю стороною різних боргових розписок
1217	12.07.	шляхтич Антоні Ласоцький	люблінський єврей Еліаш Мендлевич	декрет старостинського суду про повернення 2-ю стороною 1-ї сторони трьох талерів та сплату трьох гривень штрафу
1218	12.07.	дрогичинський мечник Антоні Лещинський	сеньйори люблінської синагоги, синдик Іцько Барановський	декрет старостинського суду про сплату 2-ю стороною 1-ї сторони боргів синагоги і 14 гривень штрафу
1219	16.07.	єврей Йонаш Шмулевич, доктор медицини, мешканець Курова	подружжя Яна і Йоанни Шанявських	невиконання 2-ю стороною заставного контракту з євреями Естерою Шмерловичовою та її сином Якубом
1220	17.07.	шляхтич Марцін Гебатульський, адміністратор міста Мацейова (маєтку волинського воєводи Атаназія Мйончинського), тамтешні міщанин Ян Навальнік, єврей Алькона Шломович і його син Ізраель	шляхтич Войцеховський, адміністратор села Лесьце (маєтку люблінського монастиря бригідок), і мешканці цього села	напад на євреїв з числа 1-ї сторони, пограбування і побиття
1221	24.07.	чернігівський стольник Марціан Лесецький, посесор маєтку Кренжніца	Ян Яшевський, адміністратор міста Баранова, маєтку мазовецького воєводи Станіслава Хоментовського	позов у справі незаконного арешту 2-ю стороною барановського єврея Ершка, звинуваченого в купівлі краденого

1	2	3	4	5
1222	27.07.	спадкоємці рожанського ловчого Стефана Яновського (плєніпотент люблінський гродський інстигатор Юзеф Лобачевський)	люблінські сеньйори Файбус Іцкович і Абель Ізраєлович	декрет гродського суду про порядок повернення 2-ю стороною 1-ї сторони заборгованої суми 1100 зл. та сплату трьох гривень штрафу
1223	29.07.	шляхтич Войцех Гашинський, писар та державця генерального мита на люблінській і белжицькій коморах	шляхтич Антоні Місюрівич, попередній державця мита, та його помічник люблінський єврей Масьльонка	завдання збитків 1-ї сторони через невиконання її належних прибутків від зібраного мита
1224	29.07.	сеньйори люблінської синагоги Файбус Іцкович і Мошек Гершович та решта 13 старших	шляхтич Хермес Базаліський	борговий запис про позику 1-ї сторони в 2-ї сторони суми 1500 зл. та умови її забезпечення
1225	03.08.	шляхтич Юзеф Лобачевський	сеньйори люблінської синагоги Файбус Іцкович і Абель Ізраєлович	невиплата 2-ю стороною, згідно з декретом суду, 1 тис. зл. спадкоємцям С. Яновського
1226	05.08.	шляхтич Юзеф Важинський, адміністратор Парчевського староства, та євреї з Острова Лейба Вігдорович і Мошко Шломович	люблінські земські старші Вігдор з Красьніка, Берек з Бихави та інші	незаконне завищення 2-ю стороною податкового тягара при розподілі повинностей островських євреїв
1227	30.08.	гостинський підचाший Самуель Фінк, орендар маєтків Летичівського староства	генеральний подільський староста Ян Станіслав Контський	притягнення як співобвинуваченого в справі між 1-ю і 2-ю сторонами єврея Ізраєла Маєровича, орендаря летичівського бровару
1228	01.09.	сеньйори люблінської синагоги Абрагам Ізраєлович, Шимон Юзефович, Зелік Якубович, Файбус Іцкович, Мошек Давидович	Анджей Тиральський	незаконний арешт 2-ю стороною Абрагама Ізраєловича замість випущених раніше на волю євреїв Якуба Злотніка і Сапси
1229	16.09.	чернігівський підстолий Марціан Лесецький	люблінські лавник Томаш Стриковський і єврей Мошек Давидович	декрет гродського суду про відкладення розгляду справи між 1-ю і 2-ю сторонами
1230	17.09.	чернігівський підстолий Марціан Лесецький	люблінський лавник Томаш Стриковський, єврей Мошек Давидович і Данієль Перштєніуш	купівля 2-ю стороною в барановського єврея Гірша вкрадених у 1-ї сторони речей

1	2	3	4	5
1231	30.09.	брацлавська підстолиня Антоніна Красносельська	люблінська синагога (єврейські синдики Шимон Зембати й Іцек Барановський)	екзекуція вироку коронного трибуналу в справі про виконання 2-ю стороною фінансових зобов'язань щодо 1-ї сторони
1232	01.10.	добжинський мечник Анджей Житкевич	люблінські євреї Осьор і Левек Мошковичі	введення 1-ї сторони у володіння частиною кам'яниці 2-ї сторони згідно з контрактом між ними
1233	02.10.	Іцек Аронович, євреї з Бихави	Шлома, євреї з Яновца	арешт суми 220 зл., що належить 2-й стороні, здійснений на підставі претензій 1-ї сторони
1234	06.10.	шляхтич Войцех Гашинський, суперінтендант і писар генерального мита Люблінського воєводства	люблінський євреї Хаїм Лейзорович, також люблінські купці Казімеж і Генрик Гермсони	ухилення 2-ї сторони від сплати мита за товари
1235	08.10.	люблінський євреї Осьор Мошкович	шляхтич Анджей Житкевич, генеральний економ маєтків люблінського воєводи Адама Тарло	незаконне захоплення 1-ї сторони, утримання в карцері, побиття і примушення до видачі боргових зобов'язань та захоплення на їх підставі кам'яниці 2-ю стороною
1236	11.10.	овруцький чашник Ян Оманський	казимерські міщани Павел Гурський та інші, євреї Манес і Гершон	гвалт з боку 2-ї сторони, завданий під час торгу в Казімежу слугі 1-ї сторони
1237	20.10.	люблінський євреї Шлома Маєрович	Якуб Дурачинський, люблінський підзамчанський війт	відмова 2-ї сторони займатися справою 1-ї сторони з сусідом- євреєм Лейзором, фальшиві свідчення та незаконне ув'язнення
1238	22.10.	люблінський євреї Шлома Маєрович	люблінський євреї Лейзор	пошкодження, завдані 2-ю стороною помешканню 1-ї сторони
1239	03.11.	шляхтичі Анджей і Зофія Каменські	старші люблінської синагоги Абрам Ізраєлович, Шимон Юзефович, Зелік Абрамович, Файбус Іцкович	невиплата 1-й стороні заборгованої синагогою, згідно з угодою, суми 3 тис. зл.

1	2	3	4	5
1240	03.11.	шляхтич Анджей Суський	Мацей Живіцький, Антоні Черський, Войцех Гавронський і синдик люблінської синагоги Ісаак Барановський	декрет гродського суду про відкладення справи між 1-ю і 2-ю сторонами про крадіжку, побиття й тілесні ушкодження
1241	05.11.	Айзик Ноахович, Юзеф Геберович і Рафал Мошкович, сеньйори синагоги в Мендзижечу	Станіслав Лісецький, пробош в Ярошині	борговий запис про позику 1-ю стороною суми 3 тис. зл. від 2-ї сторони під відсоток
1242	26.11.	єврей Хаім Лейзорович, ревізор прибутків Люблінського староства	шляхтич Войцех Гашинський, писар генерального мита Люблінського воєводства	незаконна конфіскація 2-ю стороною речей, які не підлягали обкладенню митом
1243	26.11.	єврей Левек Докторович	люблінська воєводина Тереза Тарло	лист 2-ї сторони про звільнення люблінської синагоги від усіх грошових претензій
1244	28.11.	люблінський єврей Лахман Маркович	люблінський єврей Манель Шимонович	напад 2-ї сторони на будинок 1-ї сторони, спричинення замішання та ув'язнення в карцері
1245	29.11.	сеньйори люблінської синагоги Шимон Юзефович і Зелік Абрамович та інші	шляхтич Анджей Каменський і його дружина Зофія Березинська	позика 1-ї сторони на підставі боргового запису від 2-ї сторони 3 тис. зл.
1246	01.12.	шляхтич Анджей Суський	Мацей Живіцький, Антоні Черський, Войцех Гавронський і синдик люблінської синагоги Ісаак Барановський	декрет гродського суду в справі про крадіжку та продаж 2-ю стороною речей 1-ї сторони
1247	10.12.	спадкоємці ломжинського скарбника Анджея Леопольда Оссовського	–	акт передачі 1-й стороні частини міста Модлібожице, де поміж іншими мешкають євреї
1248	22.12.	люблінські євреї Марек Осьорович і його дружина Естера, вдова Анцеля Марковича, їх діти Табер і Хая та Шимон Шломович, спадкоємці А. Марковича	Якуб Бохенський, Ян Шишковський, Станіслав Висоцький і Казімеж Марковський, цехмістри люблінського цеху різників	декрет гродського суду про відкладення справи між 1-ю і 2-ю сторонами для проведення слідства
1249	22.12.	люблінський єврей Лейзор Шимонович	люблінський єврей Слома Майорович	декрет старостинського суду про сплату 2-ю стороною 1-й стороні записаної суми й 14 гривень штрафу

1234, 1242), 1 – побутової справи (1238), зміст ще одного із записів не вказано (1184). Цей поділ, попри певну умовність, наочно засвідчує характер занять євреїв. Серед справ (як конфліктного, так і неконфліктного характеру), які вони мали між собою чи з представниками інших груп і прошарків тогочасного суспільства, очевидним є домінування різного роду майнових дій. З-поміж них переважають кредитні справи (надання позик, їх забезпечення, повернення та виплата з них відсотків), решта записів стосується укладення й виконання контрактів, повернення боргів, виконання повинностей, трансакції нерухомістю, оренди тощо. Показовою є участь євреїв у незаконних діях: друге місце серед записів посідають кримінальні справи. Причому євреї виступають як жертвами певних нелегальних дій (нападів, пограбувань, побиття або поранення, викрадення, незаконного арешту чи ув'язнення), так і їх реалізаторами (найчастіше скуповували крадені речі). Питома вага суто судових чинностей (відкладення розгляду справи, звільнення від звинувачень, виконання вироку, призначення уповноважених, арешт і звільнення з-під арешту тощо), які стосуються євреїв або в яких ті беруть участь, свідчить про їх значну заангажованість (і, очевидно, досвідченість у судових питаннях) в роботу судової системи Речі Посполитої (зокрема, гродських судів). Рідше євреї фігурують у зв'язку зі сплатою податків, мит чи виконання певних повинностей (як правило, йшлося про розподіл поголовного, виплати на синагогу, військо, збір мита), а єдиний випадок побутової справи виник через конфлікт між двома євреями, котрі проживали в одному будинку (мешканець верхнього поверху пробив дірку в підлозі, через яку викидав сміття).

Водночас слід звернути увагу на майже повну відсутність у гродських книгах справ, що торкаються релігійної нетолерантності. Єдиний такий випадок (який, зрештою, відносимо до кримінальних, оскільки він завершився незаконним ув'язненням) був пов'язаний з конфліктом між самими євреями (1168). У 1716 р. до двору Алоїзії Ваповської (вдови люблінського стольника Ремігіана Пясецького), посесорки села Бжезіце, прибув колишній рабин у Львові Ян Серафінович, охрещений завдяки зусиллям королевича Константина Собеського і краківської каштелянної Ельжбети Гелени Сенявської. Неофіт мав підтвердити, що євреї справді використовують у своїх ритуалах кров дітей-християн. Місцевий єврей Бецал, пропінатор Бжезіц, заперечив це твердження і звернувся до рабина в Пясках, запропонувавши останньому провести диспут з Я. Серафіновичем. Проте рабин відмовився, хоча в приватній розмові під секретом розповів Бецалові, що для проведення ритуалу євреї потребують християнської крові і що про це знають тільки три особи – він та Левек і Слома, два різники в тих же Пясках. Коли ж невдовзі в Пясках загинула семирічна дівчинка і під підозрою опинилися місцеві євреї, Бецал звернувся за поясненнями до єврейських старших. Ті спершу намагалися відкупитися від нього, потім погрожували розправою, називаючи його “поганином”. Тим не менше, Бецал оприлюднив розмову з рабином, за що євреї Левек і Слома

звинуватили його в крадіжці грошей у корчмі в Пясах і довели справу до його арешту. У результаті А. Ваповська мусила звертатися з протестом до гродського суду з приводу незаконного арешту її підданого [S. 224].

4. Із вписів у гродські книги випливає, що євреї, займаючись тими чи іншими справами, у першу чергу співдіяли (конфліктували чи співпрацювали) з представниками шляхетського стану або фігурували в стосунках між шляхтичами. Натомість участь католицького духовенства і міщан у відносинах з євреями виглядає незначною, селянство ж взагалі не згадується у записах. Так, першою стороною (тобто тією, дії якої призвели до появи впису в гродській книзі) в 32 випадках були самі євреї (причому по 12 разів їх “опонентами” фігурують шляхтичі й так само євреї, по 3 рази – священики й міщани, по 1 разу – спільно міщани й євреї та міщани, шляхта й духовенство); в 42 випадках – шляхта (другою стороною 22 рази виступають євреї, ще 4 рази – євреї разом з міщанами, 10 разів – інші шляхтичі, ще 4 рази – євреї разом зі шляхтичами, 1 раз – священик, а ще в одному випадку другої сторони фактично не було); в 5 випадках – католицьке духовенство (другою стороною були євреї, у тому числі в одному випадку спільно зі шляхтою); в 5 випадках – міщанський стан (другою стороною були євреї, у тому числі в одному випадку спільно з міщанами). Також у 4 випадках перша сторона була мішаною (шляхта й євреї проти військових; шляхта й євреї проти євреїв; шляхта і міщани проти євреїв; шляхта, міщани й євреї проти шляхти), ще в трьох випадках чітко не зазначається, хто виступав з ініціативою вписання (1166, 1183, 1195). Варто відзначити, що, незалежно від того, хто виступав “контрагентами” євреїв, характер справ є різноманітний, тож немає підстав говорити про специфічні відносини євреїв з однією із соціальних груп тогочасного суспільства.

Такий досвід польської історичної науки в опрацюванні єврейської тематики мусить привернути увагу українських дослідників, оскільки актові книги гродських судів, які діяли на території українських земель, є не менш інформативними. Так, у реляційну книгу Львівського гродського суду за першу половину того ж 1717 року, що містить записи від 11 січня і до 10 червня⁵, було внесено – якщо судити за заголовками – 60 “єврейських” вписів. Нижче подаємо перелік цих заголовків мовою оригіналу (у квадратних дужках доповнюємо їх зміст за рахунок основного тексту впису, у круглих дужках вказуємо дату впису і сторінки, на яких його було розміщено):

1. Ex parte mm. Granowskich [Rosalia de Rosnow, secundum ad praesens nuptiarum magnifici Stanislai Granowski capitanei brasłaviensis consortis legitimaе] contra h. Augustynowicz [Michael, civi et mercatori leopoliensi], et infideles Gdal et Izrael [aurifabrics leopolienses] rellatio ([11.01.]; стор. 1–2)

2. Oblata actus executionis in synagoga [civitateni] judaeorum leopoliensium ex parte pp. franciscanorum [religiosus in Christo pater Hyppolitus Godowski, syndicus

⁵ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІА України у Львові), ф. 9 (Львівський гродський суд), оп. 1, спр. 505, 1662 стор.

generalis conventus ordinis minorum conventualium Sancti Francisci intra maenia civitatis siti,] expeditur (13.01.; стор. 48–49)

3. Oblata similis ex parte gg. Tuliszewskich [Reginae et Stanislai] (13.01.; стор. 49–51)

4. F. Paięczyna [Gregorius consul], et infidelis Leyzor Juzefowicz [civis et incola] brodenses manifestantur una cum oblata registri expensarum [per exercitum moschoviticum] (14.01.; стор. 56–61)

5. Jidem incolae brodenses super regestrum expensarum jurant (14.01.; стор. 61–62)

6. [Infidelis] Leyba [Judkiewicz] de Zboiska vulneratus [cruentum asserens sibi per generosum Jaroszewski] (15.01.; стор. 68)

7. [Generosus] Kakowski [Benedictus] contra infideles seniores leopolienses [utrarumque urbanae et suburbanae synagogarum] manifestatur (18.01.; стор. 74–75)

8. Ex parte illustris et magnifici mareschalci curiae regni, contra infideles seniores brodenses rellatio (22.01.; стор. 91–92)

9. Infidelis Aron Jakubowicz [braxatorij illustri et magnifici palatini kijoviensi hic Leopoli siti arendator] contra g. Rubczynski [Joannem] manifestatur (1.02.; стор. 186–187)

10. Infidelis Marko Eliaszewicz [jurisdictionis illustris et magnifici vexilliferi regni judaeus] de diligentia manifestatur [infidelis vero Icko Góldyszyn] (4.02.; стор. 221–222)

11. [Famatus] Łukianowicz [Komno] mercator [orientalis] strofium praesentat [per infideles seniores utriusque synagogae civitatis] (6.02.; стор. 240–241)

12. Infidelis Lewkowicz [Israel, utrarumque synagogarum leopoliensium urbanae et suburbanae generalis syndicus,] contra [famos] Łukianowicz [Komno] et alios [Danielem Eleuterowicz, Basilium Konstantynowicz, graecos et mercatores orientalis,] protestatur (10.02.; стор. 243–245)

13. Ff. Eleuterowicz, Łukianowicz, et Konstantynowicz reprotestantur (10.02.; стор. 246, тільки заголовок)

14. G. Markowski [Casimiri] ex parte illustris et magnifici palatinae russiae contra m. Głogowski [Franciscum, capitaneum grabovecensem,] protestatur [ratione per ipsum ad captivandum infidelis Moszko Panczosznik] (11.02.; стор. 253)

15. F. Kowalski [Joannes] contra infidelem Zelman [religiosarum ac Deodicatarum Virginum monialium ordinis Sancti Benedicti conventus leopoliensis in suburbio cracoviensi siti braxatorialem arendatorem] protestatur (16.02.; стор. 267–268)

16. F. Eleuterowicz [Daniel, mercator orientalis,] cum alijs contra infideles Moszko Gruby et alios [Szaia Szymsonowicz et Aron Przemyslanski] seniores leopolienses protestatur (17.02.; стор. 295–296)

17. Infidelis Israel Lewkowicz [syndicus generalis] ex parte synagogarum leopoliensium contra ff. Eleuterowicz [Danielem] et alios [Komno Łukianowicz et Basilium Konstantynowicz] reprotestatur (19.02.; стор. 296–297)

18. Infidelis Boruchowicz [Chaim] contra g. Vstrzycki [Stephanum] praemissa protestatione, concussionem commonstrat (22.02.; стор. 315)

19. Ex parte [magnifici] Kliczner [Valeriani, subdapiferi ducatus Livoniae, colonelli SRM,] contra infideles judaeos [Israel Wigdorowicz patrem et Jozeph Srol ejus filium], incolasque janovienses, et contra infidelis Kielman, arendatorem javoroviensem [tabernae worocovensis] rellatio (26.02.; стор. 330–331)

20. Ex parte ejusdem contra eosdem protestatio (26.02.; стор. 331–332)
21. [Generosus] Szumlanski [Paulus, ensifer zydaczoviensis,] contra infideles judaeos leopolienses [seniores utrarumque urbanae et suburbanae synagogarum] manifestatur (27.02.; стор. 338)
22. Ex parte successorum generosi Kasztelli contra infidelem Moszko Magierowicz rellatio (27.02.; стор. 348, тільки заголовок)
23. [Generosi] Jablonski [Joannes] et Tarnowski [Dominico, magnifici Alexandri in Zurow Daniłowicz parczoviensis etc. capitanei famuli,] contra infidelem Hirsz Barysznik [judaeum et suburbanum leopoliensium jurisdictioni illustris et magnificae supremae regni excutiarum praefectissae] protestatur (27.02.; стор. 349)
24. G. Ustrzycki [Stephani, generosorum Basilij de Unihow Ustrzycki et Catharinae de Skrzywno conjugum venatorum schovensium filij,] contra judaeos leopolienses [utrarumque synagogarum leopoliensium seniores] protestatur (3.03.; стор. 488–489)
25. Infidelis Irsz Barysznik [incola leopoliensis] de nullitate testimoniorum manifestatur [ex parte generosorum Joannis Jablonski et Tarnawski] (5.03.; стор. 500)
26. Ex parte [famatorum] Eleuterowicz [Danielis], et aliorum [Komno Łukianowicz et Basilij Konstantynowicz] mercatorum [orientalium] contra judaeos seniores leopolienses [Moszko Gruby, Szaia Szymsonowicz et Aron Przemyszlanski] rellatio (5.03.; стор. 504, 513–514)
27. Ex parte m. Łoś contra infideles seniores judaeos positae citationis rellatio (6.03.; стор. 522, тільки заголовок і початок впису)
28. Oblata literarum Sacrae Regiae Maiestatis pro parte mercatorum orientalium [Roman Łukianowicz et Daniel Eleutorowicz] contra judaeos executorialum ad officia infrascripta editarum (8.03.; стор. 529–531)
29. Cadaver [aulicus praesentavit corpus exangue infidelis Judae] arendatoris wyszgodensis [nuncupati] praesentatur (9.03.; стор. 543–544)
30. Ex parte judaeorum leopoliensium [infidelis Manel Moszkowicz in locum syndici generalis synagogarum utrarumque leopoliensium] in et contra ff. Eleuterowicz, Łukianowicz, et Konstantynowicz protestatio (12.03.; стор. 569–570)
31. Pp. franciscani leopolienses [religiosus in Christo pater Hyppolitus Godowski] contra synagogas judaeorum leopoliensium protestantur (5.04.; стор. 814–815)
32. Ex parte infidelis Srol [Wigdorowicz patris et Jozepi Izraelowicz filij] et aliorum ad cassandum relatio (5.04.; стор. 835)
33. Judaeus Markiewicz [Manes, arendator jasnicensis,] equos taxatos effidejebet (7.04.; стор. 840)
34. Oblata rescripti S. R. M. pro parte judaeorum leopoliensium [in causa cum mercatoribus orientalibus] (14.04.; стор. 934–938)
35. [Generosus] Poleksza [Casimirus, illustris et magnifici Josephi a Potok Potocki palatini kijoviae capitanei haliciensis plenipotens,] contra infidelem Pyszer [Michel] judaeum [et suburbanum leopoliensem] protestatur (14.04.; стор. 939)
36. Pro parte [famatorum] Eleuterowicz, Łukianowicz, et Konstantynowicz mercatorum orientalium testimonium (19.04.; стор. 1008–1010)
37. Chyrurgi christiani leopoliensi infideles judaeos chirurgo citant (19.04.; стор. 1021–1023)
38. Famatus Abraham Cyprianowicz mercator orientalis contra infidelem Berkowa judaeam protestatur (20.04.; стор. 1038, тільки заголовок)

39. Pro parte infideli Hyrszowicz judaei leopoliensi ministerialis [regni generalis providus Joannes Huzowski] rellatio (26.04.; стор. 1166–1167)
40. Ex parte infidelis Berkowicz contra h. Brzeżański relatio (27.04.; стор. 1181–1182)
41. Infidelis Moszko Magierowski [curiae magnifici Głogowski capitanei grabovecensis paterfamilias] judaeus [suburbanus leopoliensis] de diligentia manifestatur (29.04.; стор. 1205)
42. Oblata decreti inter contubernium hyrurgorum leopoliensium et infideles judaeos leopolienses citatos lati (30.04.; стор. 1217, тільки заголовок)
43. G. Blacha [Josephus, cohortis loricate illustris et magnifici Potocki notarij campestris regni commilito et deputatus,] contra infideles judaeos leopolienses [seniores synagogarum utrarumque urbanae et suburbanae] manifestatur (4.05.; стор. 1223–1224)
44. Ex parte generosi Blacha, seniores judaei leopolienses ad tribunal citantur (5.05.; стор. 1230–1232)
45. Infidelis Ibla Rabinowa [infidelis Danielis Rabin dicti judaei leopoliensis consors legitima,] contra [nobilem et excellentem] Niewieski [Franciscum] astronomum [et geometram juratum ac rectorem academiae leopoliensis] et studiosos pauperes protestatur (10.05.; стор. 1276)
46. Ex parte [magnifici Dominici] Bekierski Kosiorek [exercitus S. R. M. et RP generalis majoris] contra infideles seniores terrestres palatinatus russiae [Leybus Brodzki, Noson Zułkiewski] rellatio (11.05.; стор. 1277–1279)
47. Pro parte infidelis Icko Dawidowicz judaei leopoliensi [suburbani in jurisdictione illustrissimi castellani cracoviensis Sieniawszczyzna] testimonium (11.05.; стор. 1281–1282)
48. Ex parte infidelis Abcio Gierszonowicz incolae horochoviensis arestum [ex reuisione ad oppidum Brody domumque infidelis Simonis Boruchowicz civis et mercatoris brodensis] (13.05.; стор. 1340–1341)
49. [Clarissimus et excellentissimus] Niewieski [Franciscus, philosophiae doctor, jurati scholae metropolitanae leopoliensis rectoris] astronomus contra infidelem Ibla [uxorem Daniele Rubin] judaeam reprotatur (14.05.; стор. 1346)
50. Ex parte [generosorum] Wolskich [Martini, bonorum tractus olescensis serenissimorum principum Poloniae gubernatoris generalis, et Sophiae] conjugum, contra infidelem Boruchowicz [Simonem civem et mercatorem brodensem] judaeum relatio (20.05.; стор. 1440–1442)
51. Ex parte infidelis Abcio Gierszowicz [civis horochoviensis] contra infidelem eundem Boruchowicz [Simonem civem et mercatorem brodensem] relatio (20.05.; стор. 1442–1443)
52. Oblata calculationis exolutae contributionis judaicae per judaeos jaworovienses [infidelis Peysak Manielowicz syndicus jaworoviensis synagogae] exolutae (24.05.; стор. 1464–1466)
53. Oblata literarum S. R. M. pro parte judaeorum leopoliensium servientium (25.05.; стор. 1479–1481)
54. Similis pro parte eorundem oblata (25.05.; стор. 1481–1483)
55. [Nobilis] Laskowski [Stephanus S. R. M. secretarius ac notarius apostolicus] contra seniores judaeos leopolienses protestatur (25.05.; стор. 1486–1490)
56. Infidelis Leyba Aronowicz [civis swierzensis] de diligentia manifestatur (28.05.; стор. 1542)

57. Infidelis Oszyia Izraelowicz [autehac szczerzecensis ad praesens vero leopoliensis incola suburbanus] contra [nobilem] Zawistowski [bonorum capitaneatus szczerzecensis possessioni ad praesens magnifici Floriani Rozwadowski dapiferi haliciensis vicepalatini leopoliensis subjectam administratorem] protestatur (3.06.; стор. 1613–1614)

58. Oblata assecurationis infidelium judaeorum brodensium in rem religiosorum patrum kisielinensium [conventus ordinis Beatae Mariae Virginis de monte Carmelo antiquae regularis observantiae] seruientium (8.06.; стор. 1643–1647)

59. Similis oblata literarum magnifici Benoe [thesaurarij podoliae] in rem infidelium brodensium seruientium (8.06.; стор. 1647–1648)

60. Similis testimonij g. Szweykowski (8.06.; стор. 1648–1649)

Варто відзначити, що євреї фігурують не тільки в тих записах, де вони виступають як одна зі сторін і, відповідно, про це зазначається в заголовку впису. Євреї також згадуються в ряді інших вписів (хоча із заголовків цього не видно) у реляційну книгу Львівського гродського суду за першу половину 1717 р. Так, про євреїв йдеться в протестації мельницьких чашниковичів (?) Казімежа, Францішка та Маріанни (дружини подільського скарбника Юзефа Лянцкоронського) проти добжинського хорунжого Адама Хойнацького з приводу незаконного захоплення маєтків їх покійного батька. У реєстрі збитків, завданих цим маєткам, говориться про євреїв села Волоща: за наказом А. Хойнацького дзвін сільської церкви було заставлено у єврея Овада (орендаря пана Новосельського), у єврея Ізраєля було забрано 70 зл., у єврея Белька – 150 зл. і заставлені у нього речі (разом завдано шкоди на 400 зл.), у єврея Лейби – 10 гусей, у єврейки Лейбихи – 2 індикі тощо⁶. Подібно у вписах згадується: у вписаній 13 січня протестації Мацея Шкловського і Міхала Конарського, генеральних комісарів маєтків коронного великого маршалка, проти холмського чашника Марка Дрогоміра й сяноцького хорунжича Антонія Лося, комісарів для збору “саксонської контрибуції” – про синагогу міста Яворова⁷; у вписаній 22 січня протестації новгородського підстоля Альберта Домбровського проти белзького старости Юзефа Потоцького – про єврея Іцька Асклевича, орендаря белзького бровару⁸; у вписаному того ж дня позові львівського старости Адама Сенявського у справі між інстигатором скарбових судів Станіславом Камінським та Софією Нуцинщанкою, вдовою львівського лавника Домініка Вільчека – про львівських євреїв Берка й Арона⁹; у вписаному 20 квітня трибунальському позові у справі між Сімоном Еляшевичем, ректором перемишльської іезуїтської колегії, та перемишльським ловчим і підстаростою Францішком Ожеховським та його дружиною Барбарою Єльцовною – про перемишльську єврейську громаду¹⁰ і так далі.

⁶ Там само. Стор. 25, 36, 37.

⁷ Там само. Стор. 51–52.

⁸ Там само. Стор. 97–98.

⁹ Там само. Стор. 98–100.

¹⁰ Там само. Стор. 1026–1029.

Подібно до записів у люблінські гродські книги ці вписи є різного характеру та стосуються найрізноманітніших справ. Наприклад, 14 січня 1717 р. до львівської гродської реляційної книги бродівські бурмістр Григорій Паєнчина та міщанин-єврей Лейзор Юзефович внесли підписаний ними ж реєстр витрат (загалом на суму 13 076 злотих 18 грошів), яких мешканці міста Броди (як християни, так і євреї) зазнали під час перебування там московських військ у 1716 р.¹¹ Того ж дня вони склали присягу про правдивість цієї “коннотації”¹².

22 січня генеральний возний Ян Добжинецький вніс позов маршалка генеральної конфедерації, кременецького підкоморія Станіслава Ледоховського, адресований найстаршому диспозиторові Абрахамові Фішлові, синдикові Ізраєлю Давидовичу та усім офіціалам коронних євреїв, з вимогою з’явитися на комісарський суд Тарногородської генеральної конфедерації в справі про незаконне стягнення поголовного з дукельських, лашецьких, сяноцьких та яворівських євреїв, підданих коронного великого маршалка¹³.

26 квітня генеральний возний Ян Гузовський здійснив реляцію про те, що цього дня він з реквізиції львівського передміщанина-єврея Ошиї Гиршовича ходив до його будинку, розташованого “на юрисдикції” львівського чашника Гедзінського на Краківському передмісті, де в присутності львівського циркульника Яна Самборовича оглядав служницю “дівку” Мандзю, поранену біля правого плеча пострілом на виліт, за словами господаря, якимось слугою галицького підстоля Пжилуського¹⁴.

27 квітня генеральний возний Ян Шпаковський вніс позов руського воеводи Станіслава Яблонського, адресований “славетному” Стефанові Бжезанському, з вимогою з’явитися на його суд в справі з єврейкою Маткою Носеновною, дружиною львівського обивателя-єврея Хаїма Іцловича¹⁵.

11 травня за реквізицією єврея Іцька Давидовича, львівського передміщанина під юрисдикцією краківського каштеляна Сенявського, єврейський старший і міщанин міста Щебжешина (Замойська ординація) Мошко Пінквасович здійснив зізнання (перед тим він зробив це у Львівській школі) про мембран, що “показував Доктор Фортіс на жида Іцька Давидовича, львівського міщанина” (оскільки свідка апробації мембрану немає в Польщі вже близько 20 років)¹⁶.

24 травня синдик яворівської синагоги Пейсак Манелович вніс калькуляцію виплаченого яворівськими євреями поголовного за 1714–1716 рр., укладену в Луцьку 12 травня 1717 р. за дорученням єврейських сеймиків (в Олеську й Куликові) та підписану єврейськими маршалком Гершоном Жулкевським і старшими Самсоном Жулкевським й Іссером Жулкевським¹⁷.

¹¹ Там само. Стор. 56–61.

¹² Там само. Стор. 61–62.

¹³ Там само. Стор. 91–92.

¹⁴ Там само. Стор. 1166–1167.

¹⁵ Там само. Стор. 1181–1182.

¹⁶ Там само. Стор. 1281–1282.

¹⁷ Там само. Стор. 1464–1466.

25 травня генеральний синдик львівських синагог Ізраель Левкович вніс два королівські листи, писані 13 вересня 1715 р. у Варшаві: 1) про зменшення, відповідно до декларацій Луцької 1705 року та Львівської 1706 року комісій і постанови Варшавської вальної ради 1710 року, на 10 тисяч злотих звичайного поголового з подільських, львівських і галицьких євреїв (“руських земель”), оскільки вони під час відсутності коронного великого маршалка переплатили до коронного скарбу близько 80 тисяч злотих¹⁸, 2) про зменшення, відповідно до постанови Варшавської вальної ради 1710 року, на 8 тисяч злотих звичайного поголового з євреїв міста Львова, оскільки вони під час відсутності коронного великого маршалка виплатили до 31 березня 1711 р. на ленунги для львівського гарнізона 41 тисячу злотих¹⁹.

8 червня кіселінський пріор отець Матіас Ярнецький вніс три документи: 1) асекурацію старших бродівського кагалу, видану 8 червня 1717 р. у Львові, про те, що вони взяли у брацлавського скарбника Павла Майковського 5 тисяч злотих на три роки під 7 % річних і ці відсотки (350 злотих на рік) зобов’язуються сплачувати в день Св. Іоана Хрестителя кіселінському монастиреві отців кармелітів, записавши (як видеркаф) цю суму на усьому своєму майні²⁰; 2) лист (писаний 7 червня 1717 р. у Львові) подільського скарбника Павла Беное до отця-провінціала Юзефа Лукашевського з проханням про розміщення “на кредит” бродівському кагалові суми, поверненої (*ex[s]olvenda*) паном Маньковським кіселінському ковентові (*tak iako pomieniony konwent eo nomine assekurował tę synagoge, in fiducia assensus*)²¹; 3) свідоцтво М. Швейковського, видане кіселінському монастиреві кармелітів, про те, що з його відома бродівський кагал взяв з його грошей 5 тисяч злотих під 4,5 % (*pulczwartasta*) річних²².

Деякі справи за участю євреїв спричинилися до внесення в реляційну гродську книгу цілого ряду записів, як це, наприклад, було внаслідок суперечки навколо боргу львівських євреїв перед грецькими “східними” купцями Даніелем Елевтеровичем, Констянтином Мануеловичем, Комно Лук’яновичем і Василем Констянтиновичем (див. *перелік вписів*). Конфлікт набув гострого й затяжного характеру, справа розглядалася у львівських судах, гродському і підвоєводському. У підсумку грецькі купці отримали прийнятний для себе вирок і при сприянні гродського суду опечатали єврейські школи. Опонуюча сторона за посередництвом руського воєводи Яблоновського апелювала до короля, який 30 березня 1717 р. у Варшаві видав рескрипт до Львівського гродського уряду в цій справі (14 квітня вписаний до львівської гродської книги суддею Львівського підвоєводського суду Габріелем Корендовичем). Згідно з ним, зважаючи на значне кількісне зменшення єврейської громади міста Львова (*pod blisko przeszłe*

¹⁸ Там само. Стор. 1479–1481.

¹⁹ Там само. Стор. 1481–1483.

²⁰ Там само. Стор. 1643–1647.

²¹ Там само. Стор. 1647–1648.

²² Там само. Стор. 1648–1649.

nieszczęśliwe in Republica y w tymże samym mieście naszym Lwowie grassuiące zawieruchy, dla których niewierni żydzi ze Lwowa comoznieysi, domy własne pustkami zostawiwszy, na różne mieysca, miasta, miasteczka, wsi, arendy pod ciężarami, które na nich imminent[ur], porozchodzili się), греки мали отримати від євреїв 15 тисяч злотих готівкою, 8 тисяч злотих у клейнодах, а на решту 11 тисяч боргу почекаати три місяці²³. У відповідь на це, з ініціативи грецьких купців 19 квітня до львівської реляційної гродської книги було внесено документ, який, попри заангажованість його укладачів, містить цікаву характеристику становища євреїв у тогочасному Львові:

Feria secunda post Dominicam Jubilate p[ro]x[im]a Anno Domini 1717mo

Pro p[ar]te Eleuterowicz, Łukianowicz, et Konstantynowicz mercatorum orient[alium] testimonium.

Ad officium et acta praesentia castrensia capitanealia leopoliensia personal[ite]r venientes generosi Jacobus Słowikowski, Joannes Nossowicz, Martinus Suhak Janecki, Stanislaus Kozerski, Stanislaus // (смп. 1009) Łoś, Michael Pogorzelski burgrabiус castrensis ciechanoviensis, Franciscus Dekański, atq[ue] honorati Demetrius Georgowicz, Antonius Głęboski, Jacobus Russyanowicz, Stephanus Witulski, Gabriel Cykowski pellio cives leopolienses tum famati Joannes Philippowicz, Abram Cyprianowicz, Simon Konstantynowicz, Athanasius Jurkiewicz graeci mercatores orientales et Gabriel Duszenka armaenus, nec non ministerialis regni generalis providus Joannes Huzowski officij praesentis apparitor fidele veritatis suae deposuerunt coram officio praesenti et ejus actis, et quilibet illorum ex persona sua seorsim pro parte famatorum Danielis Eleuterowicz, Komno Łukianowicz et Basily Konstantynowicz mercatorum orientalium deposuit testimonium in haec verba: Iz żydzi obywatelie lwowscy obydwuch synagog tak mieyskiej, iako y przedmieyskiej nietylko po kamienicach tak na swoiey vlicy zydowskiej, która w swoiey circumferencyi intra muros civitatis praesentis ledwo nie trzecią część mieysca zabiera, iako y po inszych ulicach w szlacheckich kamienicach, słowem niemasz tey ulicy, gdzieby żydzi rezydencyi sobie niezałożyli, niemogąc się pomieszczyć na swoiey własney vlicy mieszkaia, ale tez na przedmiesciach okolicznie koło miasta tuteyszego będących po roznych jurisdikcyach w szlacheckich dworkach, y inszych budynkach iak od lat kilku mieszkali, tak y teraz na tychże mieyscach rezyduia, y owszem iak przed tym coraz większy // (смп. 1010) konkurs z inszych miast, y miasteczek tychże żydow do miasta tuteyszego przybywał, tak y teraz coraz bardziej, a bardziej kazdego roku postronnych żydow przybywa mnostwo tak, ze na zydowskiej ulicy, y po inszych mieyscach w kazdey izbie po trzech po czterech gospodarzow dla niewystarczenia mieszkania miescic się muszą, y gdyby z nich kazdy gospodarz osobno mieszkacz chciał, całe miasto w okolicznosci swoiey zostaiące, kamienic y mieszkania dla nich dla wielkiej liczby żydow wystarczyc by niemogło. Żydow zaś pryncypalniejszych tak starszych obydwuch synagog iako y kupcow substancyą

---

²³ Там само. Стор. 934–938. Див. також згадку про цю справу в: *Капраль М.* Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини). Львів, 2003. С. 273 (прим. 109).

swoią po roznych miastach słońskich y za granicą, y tu w sklepach swoich roznemi towarami handlujących więcej anizeli pięcdziesiąt person znayduie się, z ktorych kazdy fortuny własney na kilkanascie albo kilkadziesiąt tysięcy w towarach samych mieć moze y ma. A nad to ciz sami możnieysi zydzi, nietylko za granicę słońską, ale tez do wołoskiey ziemi do Chocimia, y na otaki po tureckie towary rozne, tudziesz do Ostroga dla futer moskiewskich iezdzą, y w swoich sklepach przedaią.

ЦДДА України у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 505, стор. 1008–1010.

На завершення вважаємо за потрібне наголосити: справа відтворення багатопланового суспільного життя на українських землях ранньомодерного часу вимагає від історика проведення повноцінної реконструкції різних сфер діяльності окремих соціальних груп. Це можливе лише за умови опрацювання і запровадження в науковий обіг значних обсягів документальних матеріалів. І в цьому плані представлена книга може стати зразком для здійснення аналогічних публікацій в Україні.

Олексій ВІННИЧЕНКО